

súlyozott kisebb hiba» ismertetett típusának egyik, igen jellegzetes, sajátos esetét. A «hiba» itten az, hogy az ellenfélnek egy haldokló nagy hősrre kell az életét érvényelenítő tanulságot ráolvasnia; az értékesebb «ellensúly», hogy a költői tehne szempontjából a halálpillanat épen egy, a τέλος-t biztosító, maximális szépségértéket kínál, míg a haldokló megbántásában rejlő άτοπον formailag is könnyen paralizálható egy, a költészetben szintén közeleső műfogással: a haldoklónak a kritikai nyilvánosságból való kikapcsolásával. Így ha a hibát épúgy számításba vesszük, mint a pótló szépségét, nem lehet kétség, hogy esetünkben a mai (végleges) forma az összes elképzelhetőknél szerencsebb és értékesebb, tehát a legjogosultabb volt.

*

Végeredményben: valószínű maradt, hogy Arany eredetileg másként akarhatta vagy próbálta a mai VI. ének 31. és 32. versszakainak eleve kész mondanivalóját beilleszteni. De valószínűtlenné vált az elképzelés, hogy a költő jobb hiányában állapodott volna meg olyan formánál, amely költészetileg a legkívánatosabb. Ellenkezőleg! Aranynak okvetlenül szándékosan és céltudatosan kellett a feladat megoldásának ezt a valamennyi között legmegfeleleőbb, de absolute is — objektív és szubjektív szempontból — legtökéletesebb eutelecheiáját a kínálózkodó lehetőségek közül kiválasztani. Ahogy más költők is, hasonló helyzetben, önkénytelenül, ugyancsak a hasonló megoldásokat szokták előnyben részesíteni.¹

MARÓT KÁROLY.

LISZNYAY-LEVELEK.

A maga korában oly népszerű, de már csak irodalomtörténeti jelentőségű írónak, Lisznyay Kálmánnak, néhány kiadatlan levelét közlöm a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárából. Ezek a levelek néhány életrajzi adaton kívül érdekes bepillantást engednek az író lobogó, szertelen természetébe, mely megmagyarázza vonzóerejét s feltűnő hatását kortársaira, de egyben azt is, miért nem fejlődhetett ki tehetsége, s miért nem lett része nyugodt és zavartalan harmóniájú családi életben. A levelek papirosa szakadozott s ilyenkor olvas-hatatlanok a szavak; a hiányzó szavakat pontozással jeleztük.

¹ A «kikapcsolás» fogásának a céltudatosságát igazolhatja egy rokonfajta eset is: a beszélő kikapcsolása a válasz elől. A költő gyakori pl. sokszor érzi szükségét, hogy egy legyőzött hősrre — az ajkára adott átokkal, ellenfele vesztének a megjövendölésével stb. — legalább is a lelki megkönnyülését biztosítsa. De (a kompozíció igényei szerint) a győztesnek is: önbizalmát — nemtörődésének, hitelenségének, ellenkező reményének stb. kifejezésével — nyomatékosan kell igenelnie; így a fogás tulajdonképp paralizálódna. Ilyenkor szokta a költő a két motívum egyformán zavartalan érvényesülését, igen természetes módon, ugyancsak a haldoklónak közben bekövetkező halálával biztosítani. Az *Ilias*ban (XVI: 851—861.) Patroklosnak Hektorhoz és (XXII: 355—367.) Hektornak Achilleushoz intézett végszavaira Hektor, illetőleg Achilleus felel úgy, hogy azt már Patroklos, illetőleg Hektor nem hallhatta meg.

Lisznyay Kálmán — Erdélyi József¹barátomnak
Egerben.Pest, 1852 Nov. 11^{én.}

Kedves Giuseppém!

Röviden és egyszerűen, de azért a barátság egész melegségével azt válaszolom neked, hogy meghívásodat ezer örömmel fogadtam ugyan, de mivel Ida² ott van, azt nem tellesíthetem, nehogy egy vagy más ember előtt, némi aspirans chategorióba essem. Már a szüretekre is odarontottam volna, mivel kívüled, több egri jóismerősöm 's még ismeretlenek is meghívtak.

Egyébiránt felszólításodra, melly oly furcsa hangulatban van írva, csak annyit mondhatok járt azt nem írtad volna is, hogy I is mellé becületedre mondhatod, hogy mondom, még ezen kívül sem többé akaratomban ez első 's talán ez életben utolsó lépésemet megújítani. Idegen vagyok mindenféle viszonytól. 'S ha Idávali összeköttetésem metamorphoseonját ismernéd, meggyőződnél róla, hogy okom van az egész nőnem iránt indifferensnek lenni, 's Socrattessel, nem egyébnek tartani őket, jó nyüstényeknél, kik minden magasabb fogalmú összeköttetésre, 's különösen a valódi föltálozó szerelemre képtelenek. 'S mivel meggyőződtem róla, hogy Ida csupán rabszolgát akar magának élettársul, kit némi jobb anyagi állása iránti respectussal tartson maga mellett, nem pedig a szeretet bizonyos mértékig elkerülhetlen viseletével, resignatiójával, tehát őt velem elkövetett indifferentsmusa miatt a szerelemre képtelennek tartván, hozzá minden bizodalمامat elvesztettem, 's ennek természetes következése az, hogy bármennyire legyen is még hozzá nyájas szép vonzódásom, de mint aki az általam bevallott 's tőle elfogadott szerelem szellemében magát feltalálni 's viselni nem tudta, attól olly édes boldogságot, mint én reményltem, nem várhatok, mert engem, ha lelkét, szerelmét a legmagasabb szellemben meg nem nyerhettem, milliókkal sem tudna boldogítani. De ha elszakadt is viszonyunk, a történeteket még sem bánom, mert ha még ez életben valakivel összefüzi lelkét, úgy hiszem szerelmében ezután több erő, bátorság és nemesség és különösség leend, 's kapni fog olly alkalmon, melly által megmutathatja, hogy ő nemcsak vagyona által, de kedélye, esze, lelke lehető legkisebb legrészletesebb nüansi — képes egy szívet lekötelezni.

. leveled által csak kellemetlenül háborítva éreztem magamat, amennyiből már én Idának viszonyunkat megsemmisítő levelemben minden okaimat bőven előadtam. 'S én illy komoly dologban comédiás lenni nem akarok, hiszen ő ha tetszik gúnyos mosollyal veheti az egész dolgot 's elmondhatja egész csoport széptevőjét maga elébe gondolva, hogy gombház ha leszakad, lesz más.

Gondolom, hogy ha ő vele abba marad, vissza dobom magamat régi vakszenvedélyem örvényébe, hogy egy kéjhölgy megfertőztetett vonzódásában

¹ Erdélyi József, megyei főjegyző és író.

² Dabasi *Halász Ida*: Lisznyay 1853-ban feleségül vette; hű és önfeláldozó élettársa volt.

találjam elátkozott örömemet, de az meg már annyira elromlott, hogy egy hajszál hegynyi tiszta pont sem maradt meg lelkében, tehát vagy három hét óta azon szemetet kiokádtam szivemből, 's most az egészen pusztán és elhagyatva áll. Nincs lelkemben semmi más, mint az édes keserű emlékezet délibábja, 's egyedüli hű szeretőm a szenvedés. Hideg és kietlen vagyok, mint egy letarolt őszi pusztá. 'S ebből láthatod mennyire szeret engemet a jó isten tiszta lelkemért, mellyhez, egy hozzá illő szerető után, valamint eddig, ugy ezentúl sem fogok vadászatot tartani. Én nekem sohasem volt senkivel viszonyom, életre való összeköttetésem, egyedül Idával, mellyről azt hittem, hogy őt teljesen tehetségemben lesz boldogítani, reményt adván hozzá azon hit, hogy ő fogékony leend engemet igaz, jó és nemes szívű embernek tartani, elhinni, egész életemen keresztül, de ő jónak látott engem oly birkaszívű bitangnak képzelní, ki nem érdemes arra, hogy őt, mint kedvesét rablánczain börtönében felkeresse, felül emelkedve a társadalmi élet bármely szigorú szabályain, 's ezt egy jó ismerősömtől is megvárhattam nem még kedvesemtől.

'S minek utána én illy érzékeny vagyok, a (le)hetetlenségek sorába tartozik nekem benső nemes büszkeségemnél fogva, Idához közeledni, 's pláne akkor, midőn az, az ő kötelességéhez tartozott volna, de már késő, minek utána ő engemet megcsaló maga igazolására sem méltatott. 'S ezután, bármilly lépés e dologban terhemre szolgál, még ha egyenesen ő tőle jönne is az, bár mennyire legyen is meg régi vonzódásom, mert amint mondám, én megsértve érzem lelkemet indifferentismusa által, 's ha bár gyávaságból, élnetlenségből eredt is az, mivel az én nemes és tiszta szerelmem ereje semmi felemelő, magasztos hatást nem tett a legérdekesebb pillanatban kedélyére, hozzá minden bizalmamat elvesztvén, a neki írt levél értelme mellett maradok, 's viszonyunkat újra megsemmisültnek 's felbontottnak nyilatkoztatom.

Nőd kezeit csókolom épen milliomszor.

S forró kézszorításommal vagyok

hű szeretőd

Lisznyay Kálmán.

Azt írod ne gyanusíts: ez tőled rossz mondás, azért is mert te adtad pláne az első agit nekem, aztán én, a szerelem dolgában senki behatására nem ügyelek, mert az előttem gyáva szerelem volna, valaki mellékes segélyére támaszkodni, azt csak mint nyájás szép appertinentiát el lehet fogadni, mint én örültem is a tiédnek.

Lisznyay Kálmán — Lisznyay Kálmánénak.

Pest, 1859 Augusztus 14.

Kedves Idám!

Azon ház mestere, hol Jenő sógorék laknak, elég ügyetlenül, Zsirónak adta át leveledet, nem hogy az udvarban akárkinek adta volna, most Zsiró meg másnak adván, azon reményben, hogy hamarabb össze jön velem, csak két nap mulva kaptam meg, — egyébiránt ugyse mehettem volna ki Jenő

sógorral temérdek bajaim miatt, ámbár tán ellent nem állhattam volna mind e mellett is.

No még csak a kellett, hogy nekem oly vádoló, apelláló levelet írj, minőt utoljára is írtál, az én eszeveszett a Dunába ugrásig való állapotomban, tehetetlen kétségbeesésemben, na már így szépen vagyunk és leszünk, oly fogalommal és oly nyomorult hittel rólam, szívemről, lelkemről, szellemről satöbbi. Tudom én azt jól, okosan, bölcsen és érzékenyen, hogy te nálam nélkül lélekzeni is alig tudsz, mert ez természetes is, és mindent fel tudok a legfinomabb fogékonysággal fogni, de azért e világ szemei előtt majdnem otrombának látszó dolgon s sors komizságon segíteni egyszerre nem lehet, éppen azért gyöngédtelenség töled oly hangon írni hozzám, amint leveledben mondd, hogy a kimenetelre nógatva, hogy én azt megint nem értem, hogy az oly valami amit én nem értek! Hiszen égek a vágtyól, igazságod van, illendőségből s tiszteletből is, kimehetni, de ha nem lehet, dobj követ az istenre s nem az én szívemre és eszemre. Te nem értesz, sem engemet, sem a mi sorsunkat. — És addig be se jöjj Pestre, míg én legalább úgy el nem igazíthatom a dolgot, hogy egy kis lyukat, zugot, kiveszek valahol, ahol ti valami kopott szalmán ellehettek, én pedig az udvar közepére szemétdombot csinálók s a szemeten leszek, hálok, lakom, mint a patkány közeletekben, hogy még így is távol legyünk, hogy miattam téged ne üldözzenek a szivtelen alávalók, gyanuskodók, hitetlenek.

De ne ijedj meg e nyomoruságos kifakadásomtól, már eszközlésbe vettem bizonyos terveimet, mely úgy hiszem sikerülni fog, ahogy úgy — de addig a lehetetlenségek közé tartozik, hogy fiainkkal idejőjj e rongyos udvarba e piszkos zsodomába, e compromissiók fészkébe, minek, mi czélből, te úgy sem segíthetsz semmin, tehát nincs egyéb hátra, mint én majd, tán holnap valahára kimegyek vagy két napra s valahogy kiveszünk ott valami parasztviskót s ti mindaddig ott legyetek, míg én itt valamit tehetek. Geibelnél ott van ötezer pengőig menő könyvszámadás, majd tán jóra üt ki. Vagy Jenő is szívesen lát valami szögletben.

Azt is gondoltam, hogy biz én ki sem megyek, oda, a rokonok, ismerősök megszólásai, szemmeresztései, bámulatai alá, minek, mi czélből, hogy a szívem repedjen meg látásokra, azért? — Hiszen alig van ember, aki a mi balsorsunk titkaiba, rejtélyébe belátna. Tessék engem elkárhoztatni, tiéd a tiszta szenvedés, enyém a lelki teher, a gyalázat, a bűn a világ előtt, azon nagy szeretett igaz vonzalom mellett mellyel téged és fiaimat imádom. Node én most zavart és szórakozott vagyok a folytonos, erőszakolva elfördött benső lelki vihartól, tehát majd személyesen végzünk, ha csak lehet még ma vagy holnap kimegyek hozzátok, de angyalom, lelkem, érts meg engem és Pestre ne jöjj, de tőrj, várj, lelked erejét el ne veszítsd, gyermekeid iránti szeretetben reményl bennem s az isteni gondviselésben, hogy ily nemes teremtések mint mi, el nem veszhetünk egy krokodilus gazembersége miatt. Ápold türelemmel s angyali jószággal mint egy szegény, beteg istennő, felmagasztosulva ez otromba szenvedésben ama kis gyermekeket kik dicső, szép és okos gyermekek. Meglásd minden jó lesz és én kedvedre leszek, rabszolgátok, imádótok.

Kálmán.

Lisznyay Kálmán — Lisznyay Kálmánnénak.

Esztergom, 1862. Martius 5 én.

Kedves édes Idám!

Életem jó angyala!

Rettentő nagy lelki-testi törődöttség, kedély dualtság után és között itt vagyok Esztergomban a *Fördő-vendég fogadó* 10 ik számú szobájában, — és azon okból is, hogy kiakarom magamat csendesen, háborítlanul pihenni e csendes holt városban, itt maradok a jövő *keddig*, — s így a jövő *vasárnap* fogom *Költői Estélyemet adni* — melyet addig ügyesen elrendezhetek s a jelenlegi ilyesmire most tompa, közönyös kedélyeket özlaklathatom, hogy az itteni fellépés alkalmas, vonzó előpostája legyen majd a Győri és Posonyi fellépésnek.

Nagyon megörültem hogy itt lakik Palóczy Tamásné, legelőször is hozzám, ki már az újságok utján tudván, hogy elfogok ide jönni, várt is magához s a legkitüntetőbb szeretettel fogadott s rólad is a legnagyobb szeretettel s valódi érdekeltséggel emlékezett s engem szidott hogy mért nem veled jöttem, neki nagy, alkalmas saját háza van, hogy teljes rokon bízalommal oda szállhattunk volna, — s én eme meleg fogadás után mondtam neki, hogy mivel *keddig* itt maradok, és mivel már mindennap is jár a Szent István gőzhajó, a másik pedig másodnapokint és mivel közel van ide, s olcsó is, tehát mondtam ugys feltettem magamban hogy tégedet fölkérlek hogy angyalainkkal levelem vétele után azonnal jöjj, rándulj ide, a fiuknak jót fog tenni e kirándulás, s én a legforróbb szeretettel s istenemre epedő érzéssel, vágygyal várlak, és kérlek, sőt végtére kényszerítve követelem hogy jöjj ide hozzám, ha csak egyszer megölelhetlek, megcsókolhatlak is téged és fiaimat nyugodtabb leszek, boldog leszek, jertek édes-kedves egyetleneim a gőzkocsi két óra alatt itt van s a snell czug reggel hét órákkor indul, a gőzhajón pedig indulhatsz reggeli nyolezkor s délre itt vagy. Jertek okvetlenül, örömmegéssel epedve várlak, — egyenesen Palóczy Tamásnéhoz szállj, vagy hát hozzám s innen mehetünk oda át, ide akár Zsanit is elhozhatod kényelem s uti biztosság miatt magaddal a gyermekek mellé. Tehát, Pénteken okvetlenül várlak. Jer! Jer! ki tudja mi van a sors könyvében írva, hátha nem is láthatják többé szerető sziveink egymást. Ámbár azt hiszem hogy együtt boldogok még csak ezután leszünk tökéletesen, mint még senki más, a jó isten táncsak megfog segíteni, anyi szenvedés után téged is engem is. Emlékezzél szerelmünkre s összekerülésünk szellemére s fogd fel állapotomat s ekkor mindig lesz lelki erőd nekem a multért megengedni, engem jobban szeretni s engemet keserves kínos haragjaimért legfeljebb pusztán kinevetni sőt szánni.

Pénteken reggel ülj hajóra, vagy még tán jobb lesz gőzkocsira — Esztergomnáig megy, s onnan röviden társas kocsira ülhetsz, egy személy 28 kr. s épen ide a Fördő-Vendéglőbe hoz. Palóczy Tamás nincs itthon, ő Garibaldinál ezredes.

Palóczinének egyik leánya épen menyasszony, Majtényi Géza Nógrádból, jó barátom veszi el, ki szint volt Gréfenbergben, valamint Palócziné is az

én nógatásomra s ott lett jobban. 15 én lesz az esküvő. Szerénának hívják, és szép leány s kedves.

Ird meg Virgilt¹ mért fogták el, ez megdöbentett s fájt a szívem érte, elgondoltam a családi hatást, — vagy majd elmondod személyesen.

Kérek kedvesem e következők teljesítésére :

1.) Hozz 30 xron egy erősen becsukott skatulyába a madarásztól 300 *Lisztkekacozot*, erre sehol sincs, s majd tenyészteni fogom. A pajtás pompás an viseli magát.

2.) *Botosom* ott felejtettem, ez malőr, hozd el, de poroltasd ki Zsanival erősen.

3.) Menj *Pfeifer* könyvároshoz, s hozz onnan két példány *Istenhégyi kápolnát*, egy példány ára 1 ft. o. é. — S ezt is, s az uti költséget is majdan kárpótolhatom.

4.) Parraghhoz² menj s végy át tőle nevemben 100 példány Parragh-verset, és száz példány Garibaldi nótáját és Nemzeti kördalt hozz, az az egy plakátot, ott van az asztal alatt.

De főleg Simonyihoz menj.³ s hozz onnan képeket, kérj tőle az én képeimből is néhányat úgy szint két családképet hozz. — Uti táskát kérjé valakitől, Szilágyiétől. Örök, hü, igaz szeretőd Lisznyay Kálmán. Elemért s Tihamért⁴ millimszor csókolom.

Lisznyay Kálmán
Lisznyay Kálmánné

Nagyságának

Buda

A Császárfürdőben 46 ik
szám alatti szobában.

Gyöngyös 1863, febr. 1.

Kedves Idám!

Majd részletesen megírom hónap ide jutásomat — mert biz én nagyon rosszul voltam, az ut megtört, — s még rosszabbul lettem az által, hogy itt már 2 *ára* műkedvelői előadást találtam rendezve, mely hiba ugy történt, hogy annak napjai előre el voltak határozva, ez kivételesen történt s ez(t)

¹ Szilágyi Virgil, ügyvéd. 1859-ben Táncsics Mihály politikai perében mondott védőbeszédje nagy feltűnést keltett. («Felségárlásról nem lehet szó egy országban, hol nincs törvényes felség».) Majd az országgyűlésen az ellen tiltakozott, hogy Horvátországot üres lappal kínálják meg. Az országgyűlés feloszlata után, 1862. február 28., felségárlási vád alapján elfogták s halálra ítélték; az ítéletet kegyelem útján 14 évi várfogságra változtatták s még abban az évben megkegyelmeztek neki.

² Parragh Gábor, az orsz. mintapince felügyelője; cikkei gazdasági lapokban jelentek meg. A Parragh-csárdában, melynek tulajdonosa volt, Vörösmarty, Garay, Vahot Sándor, Megyery, Egressy Gábor, id. Lendvay és Lisznyay megvetették a Nemzeti kör alapját. A Parragh-verset (dythiramb) Lisznyay írta, (*Parragh csárda*, Pest, 1860), ugyszintén a *Garibaldi nótáját*. Pest, 1861 és a *Nemzeti kördalt*, Pest, 1861.

³ Simonyi (:) fotografus. (Fényiroda, Pest, Váczi-u. 12.)

⁴ Tihamér és Elemér: Lisznyay kis fiai.

Kovács Laci¹ nem tudta. De minden jóra fordul irántami figyelemből amit csak lehet.

Nálatok nélkül nem élet anélkül is — nyomoru keserves életem mint lelánczolt oroszlánnak a szenvedés, tehetetlenség babonájában.

Toldit s családját, kit mindennapi imádságtokba foglaljatok, üdvözölve, hű szeretőd Lisznyay Kálmán.

Közli: R. HOFFMAN MÁRIA

DOMONKOS-APÁCÁK BIRTOKÁBA JUTOTT KÓDEXEK.

Az IK. 1930. évf.-ban összeállítottam a domonkos-eredetű kódexeinket. Van ezeken kívül még két olyan kódexünk, amelyek más szerzetesrendek írószobájában készültek ugyan, de utólag Domonkos-apácák birtokába kerültek: a pálos eredetű Festetics- és Czech-k. Mindkettő eredetileg Kinizsiné Magyar Benigna imádságoskönyvéül készült a nagyvásonyi pálos-kolostorban, s nagy valószínűséggel következtetjük, hogy utóbb a margitszigeti Domonkos-apácák kezébe jutottak, s ők vitték magukkal 1541-ben Nagyvárad mellé a szentjánosi kolostorba, onnan pedig 1566-ban Nagyszombatba. A Czech-k.-re vonatkozólag ezt teljesen valószínűvé tudjuk tenni. Két körülmény szól mellette: a Czech-k.-nek a Thewrewk.-k.-szel való szoros kapcsolata meg a kódex vándorlásának vizsgálata.

A Czech- és a Thewr.-k. szorosan összefüggnek egymással. Az 1513. év-ből való Czech-k.-et forrásul használta az 1531 táján készült Thewr.-k. Sövényházi Márta margitszigeti dömés apáca a Czech-k.-nek két egymásután következő hosszabb imádságát másolta le a Thewr.-k lapjain. Az első darab verses imádság: *Zent bernald dokthornak ymaczaga*. Amint Horváth Cyrill megállapította: «A Thewrewk-k. szövege nagyon keveset különbözik a Czech-félétől és nem egyéb, mint amannak modernebb, helyenként megtördött és elrontott párja, vagy épen másolata.»² De a Czech-k. szövege nemcsak régiebb, hanem épebb is: bizonyos, hogy a Thewr.-k. két szövegegységét a Czech-k.-ből másolták. Ebből azt következtethetjük, hogy a Thewr.-k. írásának idején, 1531 táján, mindkét kódex egy és ugyanabban a kolostorban volt, s a Czech-k. rendelkezésére állt Sövényházi Márta margitszigeti apácának, a Thewr.-k. egyik másolójának. E kódex tehát még 1531 előtt a margitszigeti apácák birtokába került.

Ugyanerre az eredményre vezet a kódex vándorlásának vizsgálata. A Czech-k. 1531-ben egy kolostorban volt a Thewr.- és Érs.-k.-szel s — úgy látszik — ettől kezdve együtt vándoroltak. Viszont a Thewr.-k. kapcsolatos a Göm.-k.-szel, s 1555-ben e két kódex együtt volt Szentjánoson, a Margitszigetről oda menekült Domonkos-apácák kolostorában. A Göm.-k. ismét érintkezik a Wi.-k.-szel, ez pedig az Érs.-k.-szel. A kódexeknek ez a kapcsolata arra vall, hogy 1541 után valamennyien együtt vándoroltak.

¹ Kovács László, képviselő, gazdasági cikkek írója.

² Horváth C.: *Középkori magyar verseink*. Bpest, 1921. (R. M. Költők Tára. I.) 195. l.